

Koen Goeminne

Analyse van het profiel en de bestraffing van de bunkerbouwers in Vlaanderen na de Tweede Wereldoorlog

‘20 juni 1945. Voor de krijgsraad van Brugge verschijnt de aannemer M.H. Als bestuurder van een bouwfirmag gespecialiseerd in gewapend beton, wordt hij door de substituut-krijgsauditeur W. Declercq beticht van economische collaboratie. Declercq eist de doodstraf, daarbovenop willen het openbaar ministerie en de Belgische overheid een torenhoge schadevergoeding. De reden voor dit alles: bouwen voor de bezetter uit winstbejag. Vanaf 1941 speelde M.H zich immers rijk met de aanleg van vliegvelden in Noord-Frankrijk voor de Luftwaffe. In 1943 startte de bouwfirmag met diverse werken voor de Organisation Todt. Hierbij werd het kursaal in Oostende afgebroken en verscheen er in de plaats een gigantische bunker, als onderdeel van de befaamde Atlantikwall. Overall in Oostende en omstreken werden onder auspiciën van deze bunkerbouwer versterkingen en luchtafweergeschut neergepoot. Het bedrijf floreerde en zag zijn aantal werknemers stijgen van 40 naar 150 man. M.H verdedigde zich door te stellen dat hij werd opgeëist door de bezetter. De rechter oordeelde echter dat deze opeisingsargumentatie niet opwoog tegen de gretigheid waarmee hij voor de Duitse bezetter wou werken. De conclusie van de krijgsauditeur was dan ook een terdoodveroordeling ‘bij middel den wapens’. Het doek viel over het betonimperium van deze aannemer uit Oostende.’²

Dit verhaal is het relaas van één van de 1.060 mensen die na de Tweede Wereldoorlog werden bestraft voor economische collabo-

1 Dit artikel is gebaseerd op het onuitgegeven K. GOEMINNE, *De repressie van economische collaboratie bij de aannemers aan de Belgische kust betrokken bij de bouw van verdedigingswerken voor de bezetter*. Masterpaper, UGent, 2010, promotor prof dr. Dirk Luyten, 191 p.

2 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Dienst archieven, Sectie incivisme, 575/B/45, strafdossier van M. Hermant, krijgsraad Brugge, 20 juni 1945.

ratie. Bijna zeventig jaar na de oorlog blijven over de economische collaboratie en de repressie (de vervolging en bestraffing ervan) verschillende vooroordelen bestaan in Vlaanderen. Zo zou er een Vlaams-Waals onderscheid in strafmaat zijn geweest, waarbij dan de idee leeft dat de idealistische Vlaming slachtoffer werd van een wraakzuchtig België. Voorts wordt gedacht dat de kleine collaborateurs na de oorlog zwaarder zouden bestraft geweest zijn dan de grote. En een derde bewering is dat er net na de bevrijding, onder druk van de publieke opinie, zwaardere straffen zouden uitgesproken zijn door het gerecht; wie het eerst een proces kreeg, zou dan het meest benadeeld zijn.

In deze bijdrage worden deze drie opvattingen uitgediept en kritisch onderzocht aan de hand van de strafdossiers van de bunkerbouwers aan de Belgische kust, bewaard in het Brusselse Justitiepaleis.³ De centrale vragen hierbij zijn wie deze mensen waren en hoe ze werden aangepakt door het gerecht na het verdrijven van de Duitse bezetter.

Het onderzoek

Terwijl de repressie van politieke en militaire collaboratie zeer goed gedocumenteerd is, blijkt dit bij andere vormen van collaboratie veel minder het geval. Zo was de repressie van economische collaboratie tot voor kort een blinde vlek. Het is dan ook verwonderlijk dat over de groep van collaborateurs waar rond 1944-1946 in de politiek de hevigste onrust ontstaan was, eigenlijk de meest elementaire informatie tot voor kort ontbrak.

Een belangrijk algemeen werk voor wie zich wil inlezen in het thema van de collaboratie is dat van Luc Huyse en Steven Dhondt.⁴ De studie van Dirk Luyten geeft aanvullend een specifiek kader voor het onderzoek naar de economische collabora-

3 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Dienst archieven, Sectie incivismisme.

4 L. HUYSE en S. DHONDT, *Onverwerkt verleden: collaboratie en repressie in België, 1942-1952*. Leuven, 1991, 312 p.

tie.⁵ In beide werken wordt geopperd dat de meest aangewezen manier om de economische collaboratie te bestuderen een diepteonderzoek met een sectorale focus is. Hierbij dienen de straf-dossiers van de veroordeelden geanalyseerd te worden. Voor ons onderzoek werden 25 strafdossiers onderzocht, die betrekking hebben op 40 personen. Deze personen vormden de harde kern van bunkerbouwers aan de Belgische kust. Alle dossiers werden, op vier Gentse na, behandeld voor de krijgsraad van Brugge.

De geschiedenis van de muren die het duizendjarig rijk moesten beschermen

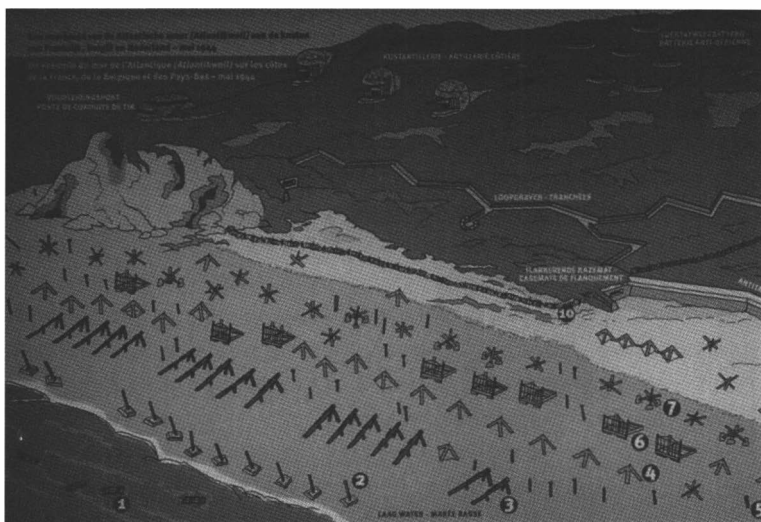
De evolutie van de kustverdediging in Vlaanderen valt tijdens de Tweede Wereldoorlog grofweg op te delen in twee grote periodes. De periode voor de *Atlantikwall*, tot maart 1942, en de periode na de bouw van deze Atlantische muur. Bij de evolutie en uitbouw van deze kustverdediging werd steeds het principe gevolgd dat wanneer de kwaliteit en het aantal aanwezige troepen daalde, de kustverdediging sterker moest uitgewerkt worden.⁶ In die optiek werd met de bouw van de *Atlantikwall* begonnen in maart 1942. Op dat moment werd immers beslist dat de West- en Noord Europese kusten enkel konden beveiligd worden tegen een mogelijke geallieerde aanval door een *neue Westwall*. Het moest een ondoordringbare gordel van bunkers worden, waarop de vijand zichzelf zou vastrijden. Het idee voor een verdediging met echte muren werd ook op andere plaatsen toegepast. Naast de *Atlantikwall* bouwden de Duitsers de *Ostwall* (aan de grens met Polen), de *Westwall* (aan de grens met Frankrijk en België) en de *Südwall* (langs de Middellandse Zee).⁷

Voor de bouw van de *Atlantikwall* bestond de Duitse kustverdediging in België vooral uit een aantal veldversterkingen en licht betonnen constructies op strategische punten, zoals in de ha-

5 D. LUYTEN, *Burgers boven elke verdenking? Vervolg van de economische collaboratie in België na de Tweede Wereldoorlog*, Brussel, 1996, p. 157.

6 A. VAN GEËTRUYTEN, *De Atlantische muur. Deel 1, De bouwheren*, (België onder de wapens, 17), Erpe, 2000, p. 7.

7 F. PHILIPAERT, *Atlantikwall. Bunkers van de Tweede Wereldoorlog in België*, Antwerpen, 2014, p. 43.

De Atlantische muur, een ondoordringbare aaneenschakeling van bunkers en versperringen van Noorwegen tot Spanje (Brussel, Koninklijk Museum van het Leger en de Krijgsgeschiedenis).

vens van Nieuwpoort, Oostende en Zeebrugge. In deze fase van de oorlog was Duitsland immers in het offensief en dit vertaalde zich in het ontbreken van een sterke kustverdediging. Nadat duidelijk werd dat Groot-Brittannië onder eerste minister Churchill niet van plan was het op een akkoord te gooien met Duitsland om het wereldimperium te verdelen, was een confrontatie niet meer te vermijden. Met operatie *Seelöwe* zou Duitsland de macht over het Kanaal en Engeland trachten te verwerven. Om de luchtslag boven Engeland efficiënt te kunnen aanpakken, was de aanleg van vliegvelden langs de Belgische kust prioritair. En verwacht werd dat de Britten weerwerk zouden bieden door met een landingsvloot ergens tussen Frankrijk en Nederland op het vasteland te komen. De nieuwe verdedigingswerken moesten dan ook vooral bescherming bieden tegen de schepen die deze landing zouden uitvoeren.

De *Luftwaffe* deed voor de bouwwerken vanaf de zomer van 1940 reeds beroep op de *Organisation Todt*, het rijksaannemersbedrijf

genoemd naar de oprichter *Fritz Todt*. Deze organisatie zou in de loop van de oorlog uitgroeien tot de grootste bouwheer van de *Atlantikwall*.

De Duitse troepen die aan de verovering van het Westen hadden deelgenomen, werden in staat van paraatheid gebracht om de aanval op Engeland te kunnen inzetten.⁸ Met de succesvolle verovering van Frankrijk, Nederland en België fris in het geheugen heerste een optimistisch gevoel over een korte, intensieve invasie van Engeland. Uit volle borst zongen de staalhelmen “Denn wir fahren, denn wir fahren, denn wir fahren, gegen Engeland”. Toen de invasie uiteindelijk van start ging, werden de Duitsers echter minder hoopvol op een snelle verovering. De *Royal Air Force* met zijn snelle *Spitfires* bleek immers een geduchte tegenstander te zijn. Het grootste probleem was de grote afstand die de Duitse piloten met hun toestellen moesten overbruggen. Terwijl de Britten snel brandstof en munitie konden opladen en terug vertrekken, moesten de Duitsers veel verder vliegen om zich van het nodige te voorzien. Daarnaast konden de Duitse bommenwerpers met hun grote brandstoftanks veel verder vliegen dan de hen escorterende gevechtsvliegtuigen, die noodgedwongen rechtsomkeer moesten maken. Hierdoor verloren de logge bommenwerpers vaak net voor hun doel de essentiële luchtsteun en vielen ze ten prooi aan de Britse jachtvliegtuigen. Daarbovenop hinderde het Britse sterk geavanceerd radarsysteem de Duitse piloten.⁹ Na het fiasco van de *Battle of Britain* werd het duidelijk dat een aanval op Engeland uitgesteld zou worden; een mogelijke tegenaanval van over het Kanaal werd nu zelfs een mogelijkheid. Daarom werden de West-Europese verdedigingswerken vanaf 1941 verder uitgebouwd. Militair strategische plaatsen zoals havensteden werden sterker verdedigd, en er werden kustbatterijen gebouwd. Onmiddellijk na de slag om Engeland ging het echter nog steeds om open betonnen of bakstenen stellingen, waarin het geschut geplaatst werd.

8 J.M. PLYSER, *Kustvolk in de vuurlijn. Deel 3, De Atlantikwall (1942-1944)*, Middelkerke, 2003, p.16.

9 A. SAX, *Bezette kust: leven in de schaduw van de Atlantikwall*, Antwerpen, 2014, p. 42.

Gezien het Duitse luchtoverwicht aan het westelijk front werd nog niet direct gevreesd voor een massieve aanval.¹⁰

Het omslagmoment voor de kustverdediging kwam er vanaf september-oktober 1941 naarmate het Oostfront meer en meer manschappen begon op te eisen. *Operatie Barbarossa* was volop aan de gang en de Duitse troepen verloren er enorm veel manschappen.¹¹ De aan het westfront achterblijvende divisies bestonden nu vooral uit oudere en jonge onervaren soldaten, wat sterkere stellingen nodig maakte. Het oorlogsverloop op land had duidelijk gevolgen voor de situatie aan de kust. Op 14 december 1941 werd dan ook door het *Oberkommando der Wehrmacht* (O.K.W.) het 'Erweiter Befehl für den Ausbau der Kanalküste zum neuen Westwall' uitgevaardigd.¹² *Generalfeldmarschall* Gerd von Rundstedt kreeg het bevel over de werken in België, Nederland en Frankrijk. December 1941 was niet alleen een keerpunt in de Duitse visie op de kustverdediging, maar wordt ook gezien als het meest fundamentele keerpunt van de Tweede Wereldoorlog.

Het definitieve plan voor de *Atlantikwall* kwam, na een moeizame opstart, rond augustus 1942 echt aan uitvoering toe. Er werd opdracht gegeven voor de bouw van 15.000 bunkers langs de kusten van Noorwegen tot Spanje. Deze bunkerbouw was essentieel om de 300.000 manschappen, nodig voor de kustverdediging, in te positioneren. Het einddoel van deze gigantische bouwdrift moest een ononderbroken lijn worden die een invasie kon tegenhouden en de verdedigende manschappen en geschut veilig stellen.¹³ Deze Atlantische 'muur' bestond in de praktijk uit verschillende bunkers en bunkercomplexen in de duinen op een afstand van elkaar, waarbij het geschut een zo wijd mogelijk bereik moest hebben. Ter bescherming van de bunkers werd een hindernissenparcours van mijnen, prikkeldraad en andere obstakels op het strand aangelegd.

10 A. VAN GEETRUYEN, *De Atlantische muur*, p. 10.

11 Operatie Barbarossa was de codenaam van de Duitse inval in Rusland die startte op 22 juni 1941.

12 A. VAN GEETRUYEN, *De Atlantische muur*, p. 13.

13 F. PHILIPAERT, *Atlantikwall. Bunkers van de Tweede Wereldoorlog*, p. 49.

Het Duitse concept van een bunkergordel ter verdediging steunde op het idee dat een vijandelijke aanval diende gefragmenteerd te worden. De vijand moest zich immers opsplitsen om alle weerstandshaarden één voor één op te ruimen. Terwijl de vijand daarmee bezig was, zou er voldoende tijd blijven om een tegenaanval voor te bereiden met troepen van achter de verdedigingslinie. Elke batterij in de verdediging moest in staat zijn om minstens 60 dagen te kunnen functioneren zonder hulp van buitenaf op het vlak van voorzieningen en voorraden.¹⁴

In de eerste plaats werden U-boot steunpunten en havens voorzien van bunkers van het *Ständige* (zware) type, met een betondikte tussen de 2 en 3,5 meter. De havens werden als prioritair gezien op de *Freie Küsten*. Het systeem van *Stützpunkte* (een aanschakeling van batterijen, bunkers en versperringen over een groter gebied) trad nu definitief in voege, waarbij vooral aandacht was voor Breskens, Zeebrugge en Oostende. De voor potentiële landingen strategisch belangrijkste kuststroken moesten verder worden uitgebouwd tot ondoordringbare verdedigingslinies. Aan iedere verdedigingsstelling werd een definitieve belangrijkeheidsgraad gegeven, afhankelijk van de ligging en de kans op een geallieerde aanval.¹⁵

Om de nodige bouwwerken vlot te laten verlopen was er nood aan een reorganisatie ten opzichte van de pre-*Atlantikwall* periode. Er werd een ingewikkeld systeem ontwikkeld met een duidelijke hiërarchische structuur, eigen aan een militaire organisatie. Het zwaartepunt kwam te liggen bij de *Festungspionierstäbe* en de *Organisation Todt*. Alle bunkers in de *Atlantikwall* waren van een bepaald type en werden gebouwd volgens een vastgelegd plan op een bepaalde locatie. De coördinerende *Festungspioniere* waren belast met het opstellen van bunkerplannen voor de bouw van de *Ständige* bunkers en met het nagaan welke bunkertypes het best waar geplaatst werden. De vastlegging van de definitieve inplan-

14 F. PHILIPAERT, D. PEETERS en A. VAN GEETRUYEN, *De Atlantikwall. Van Willemstad tot de Somme*. Tielt, 2004, p. 34.

15 A. VAN GEETRUYEN, *De Atlantische muur*, p. 18-20.

ting in het terrein was het werk van een speciale verkenningsstaf van de plaatselijke infanteriedivisies. Voor de eigenlijke bouw van de bunkers werd aanvankelijk beroep gedaan op verschillende instanties. De *Organisation Todt* zou zich vanaf 1943 echter opwerpen tot de bouwmeester bij uitstek en het merendeel van de bouwwerken voor haar rekening nemen. Voor het Westen werden deze werken uitgevoerd door de *O.T. Einsatzgruppe West*.

Concreet leidde de *Organisation Todt* dus de werken. Daaronder bestond er een waternetstelsel van grote Duitse of lokale ondernemers (*General Unternehmers*) die op hun beurt verder beroep deden op onderaannemers. Terwijl de *Festungspioniere* en de *O.T.* bij de aanvang van de werken vooral met Duitse bouwfirma's samenwerkten, veranderde dit naar het einde van de oorlog toe. Naarmate de werken belangrijker en groter werden, is meer en meer beroep gedaan op plaatselijke bouwondernemingen in onderaanneming. Toen rond eind 1943 een grotere bescherming van Duitsland zelf nodig was, en meer Duitse bouwfirma's zich binnen hun landsgrenzen terugtrokken, kregen de plaatselijke burgerbouwfirma's bijna het alleenrecht op de uit te voeren werken. Zo werden deze plaatselijke bouwfirma's hoofdaannemers, die dan zelf eventueel nog onderaannemers konden aanwerven.¹⁶

Bij het vervaardigen van de bunkers werd een specifiek stramien gevolgd. De bouwmaterialen werden via spoorbanen naar de juiste plaats gebracht. Daar werd dan het skelet van de bunkers gemaakt, die bestond uit twee houten bekistingen waartussen dan het beton kwam. De zwaarste bunkers werden voorzien van een modern buizenstelsel voor luchtverfrissing, elektriciteit, afwatering en communicatie. Eenmaal de beton voldoende droog was, werd de bekisting verwijderd en kon het camoufleren beginnen.¹⁷ Met verf en camouflagenetten veranderden de bunkers tot een onderdeel van het omliggende landschap. Sommige bunkers waren voorzien van een dak of beschilderd met ramen en deuren om

¹⁶ A. VAN GEETRUYEN, *De Atlantische muur*, p. 52-53.

¹⁷ A. SAX, *Bezette kust*, p.66.

de indruk te wekken dat het om gewone burgerwoningen ging. Tussen de bunkers onderling werd een gangenstelsel aangelegd, zodat de manschappen zich vlot van de ene naar de andere plaats konden bewegen en de vijand weerstand konden bieden waar het nodig was.

De *Atlantikwall* onderging eind 1943-begin 1944 nog een laatste korte aanpassing na inspecties van Generaal Veldmaarschalk Erwin Rommel op de Europese stranden. De voormalige ‘woestijnvos’ was aangesteld als algemeen inspecteur van versterkingen in het westen en hechte aanzienlijk meer belang aan de *Freie Küsten* dan *Von Ründstedt* deed. De ‘slag om Europa’ zou volgens Rommel op de kusten uitgevochten worden en niet in de zwaar-bewapende havens. De kusten werden daarom voorzien van talrijke obstakels en mijnevelden. En verder in het binnenland moesten velden onder water gezet kunnen worden om er de zogenaamde *Rommelasperges* te plaatsen.¹⁸

Een passage in het boek van Meyers en Selleslagh geeft een idee van de massale omvang van de werken: ‘De ganse kust is versperd met prikkeldraad die voorzien is van toestelletjes die alarm maken wanneer ergens de draad werd doorgeknipt. Alle villa’s op de Zeedijk zijn ondermijnd. Langs de hele lengte van de zeedijk zijn ondergrondse gangen gemetseld die met de villa’s, met de gangen in de duinen alsook onderling met elkaar in verbinding staan. Deze gangen zijn bijna iedere 50 meter voorzien van gemetste schietstanden voor mitraillette of lichte DCA. Deze schietstanden zijn tot nu toe nog allemaal onbezet. De deuren en vensters langs de zeezijde der villa’s zijn op het gelijkvloers toegemetst en de straten zijn dichtgemetseld met een muur van 2,5 a 3 meter hoog. Achter de muur bevindt zich dan nog pantserversperring en prikkeldraad.’¹⁹

18 Dit zijn palen die aangebracht werden op velden om een luchtlanding tegen te gaan, al dan niet met een explosieve kop. Deze obstakels werden in de volksmond ook wel aangeduid als ‘pit en stake’.

19 W. MEYERS en F. SELLESLAGH, *De vijand te lijf. De Belgen in het verzet*, Antwerpen, 1984, p. 34.

Bundesarchiv, Bild 1011-291-1213-20
Foto: Müller 1 August 1942

Een bunker van de *Atlantikwall* in aanbouw, augustus 1942 (Bundesarchiv Duitsland).

De landing in Normandië op 6 juni 1944 maakte abrupt een einde aan het idee van een 'onneembare vesting'. Ondanks de gigantische verliezen aan geallieerde zijde, werd deze verdedigingslijn immers bij de eerste grote beproeving doorbroken. De *Atlantikwall* had niet standgehouden en een ontruiming van de aanwezige verdedigingsstroepen was nodig. Belangrijk werd nu om de *Westwall* te verbeteren en Duitsland veilig te stellen voor de nakende geallieerde opmars. De aan de kust gelegen infanteriedivisies vertrokken vanaf augustus 1944. De kuststellingen werden vernietigd en onbruikbaar gemaakt.²⁰ De eens zo roemrijke en onneembare *Atlantikwall* begon aan een periode van verval.

De bunkerbouwers aan de Belgische kust

Wie zich schuldig maakt aan economische collaboratie overtreedt artikel 115 van het Belgisch Strafwetboek. Dit artikel luidt als volgt:

20 H. SAKKER en J.N. HOUTERMAN, *Atlantikwall in Zeeland en Vlaanderen gedurende opbouw en strijd, 1942-1944*. Rijswijk, 2000, p. 41.

‘Met de dood wordt gestraft: hij die hen (de vijanden van de staat) helpt door het verschaffen van soldaten, manschappen, geld, levensmiddelen, wapens of munitie’. Dit artikel 115 is na de Eerste Wereldoorlog zeer ruim geïnterpreteerd zodat veel handelingen strafbaar werden gesteld. In 1914-1918 weigerde het merendeel van de industriëlen immers te werken voor de Duitse bezetter. Na de oorlog was het dan ook zeer duidelijk dat de zeldzamen die toch hadden samengewerkt met de bezetter, de echte verraders waren en dat deze dan ook hard moesten bestraft worden.²¹ Na de Tweede Wereldoorlog lag de kwestie echter een stuk moeilijker. Tussen 1940 en 1944 hadden de Belgische industriëlen, in afwezigheid van de gevluchte regering, er immers voor gekozen om voorwaardelijk samen te werken met de bezetter. Door deze politiek ‘van het minste kwaad’ zou een totale economische catastrofe zoals in 1914-1918 vermeden worden. Het fundament van deze economische gedragslijn tegenover de bezetter werd uitgestippeld door het Galopin Comité en vastgelegd in de zogenaamde Galopin doctrine. Deze doctrine werd genoemd naar de gouverneur van de Société Générale, de toenmalige grootste holding van het land. Het Galopin Comité bestond uit een groep vooraanstaande industriëlen, bankiers en bedrijfsleiders die als schaduwkabinet de economische en sociale lijn uitstippelden in België. Deze gedragslijn vond vooral navolging in de grote industrieën. Na de bevrijding hebben veel collaborerende ondernemers zich hierachter trachten te verbergen om hun activiteiten te verrechtvaardigen. De vraag was echter of de rechterlijke macht zou meestappen in hun verhaal. Als het gerecht niet iedereen op het schavot wou zetten, was een even strikte interpretatie van het artikel 115 van het Belgisch Strafwetboek, zoals na de Eerste Wereldoorlog, onmogelijk.²² Een strikte instemming met de Galopin doctrine hield dan weer het risico in van te lichte bestraffing.

Krijgsauditeur-generaal Ganshof Van der Meersch moest de moeilijke knoop rond de economische collaboratie ontwarren en

21 M. VAN DEN WIJNGAERT e.a., *België tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Antwerpen, 2004, p. 180.

22 D. LUYTEN, *Burgers boven elke verdenking?*, p. 25-28.

dus concreet beslissen over de interpretatie en toepassing van artikel 115. Als hoofd van de rechterlijke macht en ‘architect van de repressie’ gaf hij met rondzendbrieven aan de auditoraten en op vergaderingen met zijn auditeurs het vervolgingsbeleid vorm.²³ Ganshof ijverde voor een strenge bestraffing, waarbij de vervolging van kleine ondernemers niet de prioriteit was.²⁴ Opvallend was dat hij de criteria voor vervolging en bestraffing veel ruimer interpreteerde dan het Galopin Comité deed.²⁵ Het gevolg was dan ook een blijvende spanning tussen de rechterlijke macht en de economische elite.

Bij zijn opdracht bevond Ganshof zich daarenboven ook middenin een politiek krachtenveld. Zijn beleid werd vanuit verschillende hoeken en vanuit verschillende allianties betwist. In het algemeen beschouwd was er politiek links met de stelling dat er strenger moest bestraft worden en dat de grote economische collaborateurs teveel buiten schot bleven. Daarnaast waren er de katholieken, later ook gesteund door de liberalen, die de zakenwereld vertegenwoordigden en aanstuurden op een mildering.²⁶ In de strijd om hun visies door te drukken, lieten de verschillende belangengroepen het niet na de publieke opinie op een handige manier te bespelen. Het vermoeden bestaat dat veel van de mythes rond collaboratie in dit conflict hun oorsprong vonden. Te midden van deze politieke tegenstellingen probeerde Ganshof zijn visie door te drukken, wat hem wisselend succes opleverde. In de strafdossiers die voor dit onderzoek geanalyseerd zijn, is het gemakkelijk aan te tonen dat het debat grotendeels gepolitiseerd was. Zo zetelde (de latere minister) Joseph Pholien als advocaat in het strafproces van één van de grootste bunkerbouwers. Op het moment van het proces was Pholien echter eveneens actief als katholiek parlementslid en deed

23 J. GOTOVITCH en C. KESTELOOT (eds.), *Het gewicht van het oorlogsverleden*. Gent, 2003, p. 76.

24 D. LUYTEN, ‘Grote en kleine ondernemers tijdens de repressie van de economische collaboratie: kanttekeningen bij de discriminerende werking van de Galopin-doctrine, de strafwet en de consequenties voor het vervolgingsbeleid’, in: *Belgisch tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, 76 (1998), nr. 2, p. 525-526.

25 J. GOTOVITCH en C. KESTELOOT (eds.), *Het gewicht van het oorlogsverleden*, p. 99.

26 D. LUYTEN, *Burgers boven elke verdenking?*, p. 42.

hij publieke uitspraken over de berechting van economische collaboratie. Ondertussen schreef het socialistisch blad 'De Volkswil' over ditzelfde proces de volgende harde woorden: 'C. mag niet aan het executiepeloton ontsnappen'.²⁷

Portret van de bunkerbouwers

Het hier uitgevoerde onderzoek naar de bestraffing van een groep bunkerbouwers levert een algemeen beeld op. De gemiddelde bunkerbouwer aan de Belgische kust was bij veroordeling 41 jaar oud; de gemiddelde collaborateur een twintiger. Alle bunkerbouwers waren mannen; voor alle vormen van collaboratie in België gaat het in 88% om mannen.²⁸ Het waren in hoofdzaak grote aannemers; slechts in beperkte mate ging het om zeer grote ondernemingen en in geen enkel geval om een kleine onderneming.²⁹ Met deze resultaten kunnen we alleszins al de opvatting nuanceren dat, althans voor de bouwsector, enkel de kleine bedrijfjes zouden bestraft geweest zijn.

De activiteiten van de bunkerbouwers bestonden in het rechtstreeks of onrechtstreeks uitvoeren van werken van militaire aard. In het merendeel van de gevallen maakten de uitgevoerde werken deel uit van de aanleg van de *Atlantikwall*. De *General Unternehmers* hielden zich bezig met de lucratieve bouw van zware bevel- en munitiebunkers en bunkers voor afweergeschut, en werkten rechtstreeks voor de bezetter. De firma's NV Byttebier en Cornelis waren hierbij de grootste en voerden de zwaarste taken uit, zoals de bouw van *Ständige* bunkers en het optrekken van geschutstanden.

27 BRUSSEL, *Justitiepeleis*, Dienst archieven, Sectie incivisme, krantenknipsel uit 'De Volkswil', 01.09.1946 in straf dossier van C.

28 Zowel Luc Huyse als Aline Sax in *Voor Vlaanderen, volk en Führer*. Antwerpen, 2012 komen uit op 88%. Aangezien beide onderzoeken voldoende straf dossiers omvatten, beschouwen we deze cijfers als representatief.

29 Inzake de indeling van de collaborerende ondernemingen hanteren we het systeem van Dirk Luyten: kleine ondernemers bij een retributie (geldboete na de oorlog) van minder dan 1 miljoen frank; grote ondernemers bij een retributie tussen de 5 en de 50 miljoen frank; zeer grote ondernemers bij een retributie van meer dan 50 miljoen frank.

Terwijl de firma Cornelis het stuk van de *Atlantikwall* tussen Wenduine tot aan de Franse grens bouwde, werden de werken in oostelijke richting vanaf Wenduine tot aan de Nederlandse grens door de Gentse firma NV Byttebier uitgevoerd. De firma Byttebier bouwde verder ook nog anti-tankmuren en onderaardse gangen. Tot de belangrijkste werken behoorden de Tobrukstelling³⁰ in Knokke, stellingen in Bredene, stellingen in Steene, de *Tirpitz 1* en 2 stellingen te Raversijde, de *Von Leepstelling* in Middelkerke, de *Auerstadt- en Stella Marisstelling* te Lombardsijde, de *Tilly-Nicolasstelling* in Nieuwpoort, de *Von Runstedt-, Mannstein-, Wrangel- en Wissenlagerstelling* in De Panne en de *Von Schlieffenstelling* in Adinkerke. In samenwerking met de firma Cornelis werd te Bredene een twee kilometer lange *Pantzergrabe* aangelegd. Naast deze kustwerken was de firma Byttebier nog actief in het uitvoeren van militaire werken in Noord-Frankrijk en aan de tweede Duitse verdedigingslinie bij de IJzer. Verder werden er werken uitgevoerd aan militaire vliegvelden, zoals het aanleggen van startbanen in Epinoy, Vlamertinge en Ursel. Te Kwatrecht werd de *SS Polizei-Reichsschule Flandern* ingericht.³¹ De firma Cornelis bouwde naast de zware bunkers overdekte loopgrachten, prikkeldraadversperringen, ondergrondse kazernes en uitkijktorens. Ook werden strandversperringen aangelegd die verbonden waren met zeemijnen. Deze mijnen kwamen bij aanraking met een landingsvaartuig tot ontploffing. Verder voerde Cornelis zeer veel camouflagewerken uit, waarbij bunkers tot woonhuizen werden gecamoufleerd. Naast de uitbouw aan de kust werd de *Atlantikwall* door deze laatste bouwfirmas ook in de diepte uitgebouwd, met werken tot in Diksmuide, Roeselare en Kortrijk.³²

De omvang van de werken van deze grote ondernemers liet zich

30 Een 'Tobruk' is een Duitse eenmansbunker, ontworpen voor het gebruik van een machinegeweer. Deze bunker ontleende zijn naam aan de Noord-Afrikaanse stad Tobruk, waar het Duitse leger deze soort bunkers voor het eerst gebruikte.

31 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Dienst archieven, Sectie incivismisme, 327/B/49, uiteenzetting der zaak in strafdossier van de gebroeders Byttebier, krijgsraad Gent, 23 september 1946.

32 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Dienst archieven, Sectie incivismisme, 283/B/49, uiteenzetting der zaak en deskundig verslag in strafdossier E. Cornelis, krijgsraad Gent, 27 juni 1947.

ook voelen in de evolutie van het aantal werknemers en in hun winstcijfers. De firma NV Byttebier telde in 1940 200 arbeiders en in 1944 2.000. Tijdens de oorlog vertienvoudigde het aantal werknemers dus, terwijl de omzet verzesvoudigde.³³ De firma Cornelis zag zijn personeelsaantal tussen 1939 en 1944 oplopen van 269 tot 4.063; de winsten bedroegen gedurende de oorlog 31.818.817 frank. Van de uitvoerde werken tijdens de oorlog was 87,5% voor de bezetter en 77% vond plaats aan de kust.³⁴

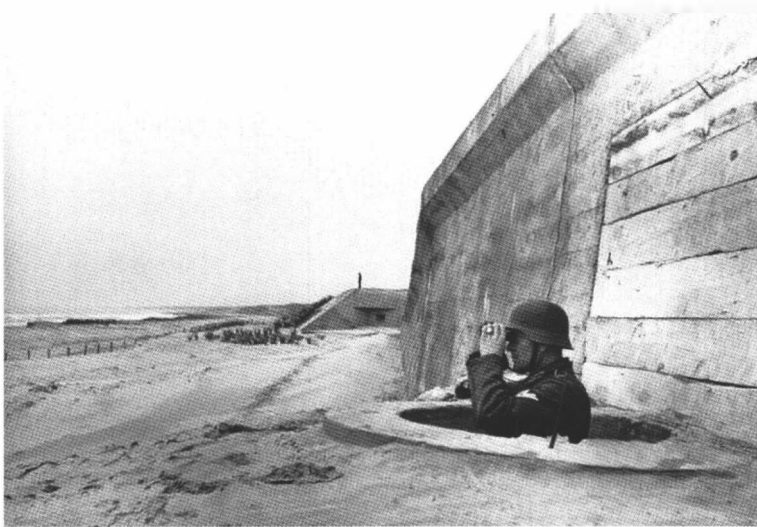
De kleinere aannemers voerden meestal lichtere werken uit, zoals de aanleg van manschapsbunkers en barakken, de bouw van veldwerken en de aanbreng van prikkeldraadversperringen. Daarnaast werden vaak ook infrastructuurwerken in de bunkers zelf uitgevoerd, zoals de aanleg van ventilatiebuizen en schilderwerken. Deze aannemers werkten voor de *Organisation Todt*, de *Luftwaffe*, de *Wehrmacht* en de *Festungspionierstab*, al dan niet rechtstreeks of in onderaanneming van de voornoemde hoofdaannemers. Hun inzet en betrokkenheid varieerden in de tijd en per bedrijf, en waren zeer verschillend: sommige onderaannemers werkten naar het einde van de oorlog toe rechtstreeks voor de bezetter en bouwden ook zware bunkers, terwijl anderen heel de bezetting lang in onderaanneming bleven opereren en vooral lichtere werken uitvoerden. Daarnaast waren deze bedrijfjes soms terzelfdertijd onderaannemer en aannemer. Hun personeelsverloop en winstcijfers zijn niet eenduidig. Bepaalde aannemers kenden een personeelstoename; bij anderen bleef het personeelsbestand stabiel of daalde zelfs naar het einde van de oorlog toe. Een goede interpretatie van al deze ontwikkelingen wordt bemoeilijkt door het feit dat veel bedrijven hun boekhouding na de oorlog vernietigden of vervalsten, zodat een stijgend zakencijfer niet steeds kan gelijk gesteld worden met een toenemend aantal personeelsleden en omgekeerd. De gerechtsdeskundigen die tijdens de collaboratie-

33 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Dienst archieven, Sectie incivism, 327/B/49, deskundig verslag in strafdossier van de gebroeders Byttebier, krijgsraad Gent, 23 september 1946.

34 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Dienst archieven, Sectie incivism, 283/B/49, deskundig verslag in strafdossier E. Cornelis, krijgsraad Gent, 27 juni 1947.

processen verslagen moesten opstellen en de werkelijke intenties van de beklagden in beeld brengen, baseerden zich veelal noodgedwongen op andere bronnen zoals brieven, opeisingsbevelen en getuigenissen.

Bij de onderzochte aannemers is het opvallend dat slechts iets meer dan de helft het beroep reeds voor de bezetting uitoefende. In de andere gevallen was er sprake van een transformatie van onderneming en dus van opportunisme. De ondernemers die veranderden van stiel, deden dit meestal uit financiële overwegingen; slechts in enkele gevallen waren er ideologische elementen mee gemeoid.

Bundesarchiv, Bild 1011-283-1580-13

Foto: Witte | 1944, Antfang

Een Duitse soldaat op de uitkijk langs de *Atlantikwall*, begin 1944 (Bundesarchiv Duitsland).

De bestraffing

Over alle sectoren heen genomen blijkt 66,3% van de vonnissen inzake economische collaboratie uitgesproken in Vlaanderen.³⁵ Betekent het dan dat de Vlamingen harder werden aangepakt dan

35 J. GOTOVITCH en C. KESTELOOT (eds.), *Het gewicht van het oorlogsverleden*, p. 91.

de Walen en dat er sprake was van een anti-Vlaamse repressie? De sociaaleconomische telling van 1937 toont aan dat er gewoon al meer ondernemingen waren in Vlaanderen dan in Wallonië. Bovendien was er in het zuidelijke landsdeel vooral zware industrie gevestigd. En aangezien de Galopin doctrine in deze grote industrietakken beter werd nageleefd, was er ook minder vervolging.³⁶ Ook de geografische ligging speelde een rol. In Vlaanderen, en specifiek nog aan de kust, was er een grote vraag naar plaatselijke ondernemers om de Duitse infrastructuur te bouwen. Deze enorme concentratie van vraag naar nieuwbouw, onderhoud en uitbreiding van militaire infrastructuur op de luttele 67 km kustlijn, verklaart mede het hoge aantal vonnissen in de bouwsector in Vlaanderen. De grote vraag naar ondernemers in combinatie met meer en kleinere ondernemingen in Vlaanderen, maakte de 'kans' op economische collaboratie er veel hoger. Verder mag ook niet vergeten worden dat naarmate de bezetting en de ermee gepaard gaande armoede vorderde, er steeds minder opdrachten waren om burgerlijke bouwwerken uit te voeren. Militaire werken uitvoeren voor de bezetter werd dan ook financieel interessanter.

Hoe kon de idee van een Vlaams-Waalse tegenstelling ooit zo wijdverspreid geraken? Koen Aerts stelde: 'De algemene toestand in België vormde allerminst een uitzondering op die in onze buurlanden. Ook daar waren er regionale verschillen in de rechtspleging door de staat, waren er excessen tijdens de bevrijdingsdagen of bij interne zuiveringen in de privésector. Het enige verschil is dat de perceptie er niet wordt vertekend door twee identiteitscategorieën die vandaag politiek actueler zijn dan ooit. Landverraders heten er landverraders, en dat adagium wordt er doorgaans niet aangevuld met één of ander regionaal gebonden prefix als taal of bodem.' De reden waarom het beeld van een anti-Vlaamse repressie zo gemakkelijk ingang vond, moeten we zoeken in de bruikbaarheid van deze gedachtegang. Politiek betekende de repressie voorstellen als een middel om de Vlaamse beweging te breken,

36 J. GOTOVITCH en C. KESTELOOT (eds.), *Het gewicht van het oorlogsverleden*, p. 90-92.

wind in de zeilen van een prille Vlaams-nationalistische partijvorming. Daarnaast konden de vele collaborateurs vergoelikt worden via een aantrekkelijke kromme redenering als ‘aangezien de repressie anti-Vlaams was, waren diegenen die gestraft werden, enkel gestraft omdat ze zich voor Vlaanderen geëngageerd hadden.’³⁷ Deze gedachten vonden gretig ingang en versterkten de idee van onrechtvaardigheid. Zo speelden ze in het voordeel van het beeld van een anti-Vlaamse repressie. De eigenlijke misdaad of de collaboratie kwam al snel in de schaduw te staan van het gevolg, de bestraffing.³⁸ Aerts stelt dan ook dat een vergelijking op basis van de verschillende rechtbanken waarschijnlijk dichter bij de realiteit aanleunt. Daarenboven is bij een grondig onderzoek naar rechtsongelijkheid tevens een incorporatie van andere parameters zoals het politiek klimaat, lokale realiteiten, het milieu van de actoren en de invloed van de media noodzakelijk. Als conclusie pleit Aerts voor het schrijven van een sociale geschiedenis van de collaboratie en repressie, die rekening houdt met de bredere context en structuren.³⁹

De collaboratie in cijfers.⁴⁰

- Na de Tweede Wereldoorlog kregen 53.005 collaborerende Belgen een criminele of correctionele straf opgelegd. Hiervan werden 1.060 individuen bestraft voor economische collaboratie.

- 2.940 collaborateurs kregen de doodstraf, waarvan 242 veroordeelden effectief de dood met de kogel stierven (ter vergelijking: in Nederland kregen 138 mensen de doodstraf, waarvan er 36 officieel uitgevoerd werden).

- In 1945 zaten er 39.258 collaborateurs in de gevangenis of een interneringskamp; tien jaar later zaten er nog maar 3 gestraften in de cel; in 1975 zaten er geen collaborateurs meer in de cel.

37 K. AERTS, ‘De bestraffing van de collaboratie na de Tweede Wereldoorlog: mild in Vlaanderen en streng in Franstalig België?’, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, 73 (2014), nr. 1, p. 58-60.

38 K. AERTS, *Repressie zonder maat of einde? – De juridische re-integratie van collaborateurs in de Belgische Staat na de Tweede Wereldoorlog*, 2014, p. 13.

39 K. AERTS, *De bestraffing van de collaboratie*, p. 58-63.

40 K. AERTS, *Repressie zonder maat of einde?*, 558 p.

Uit het onderzoek naar de bouwsector is gebleken dat krijgsauditeur-generaal Ganshof Van der Meersch geen specifiek vervolgingsbeleid voor deze sector ontworpen had. Toch konden de bunkerbouwers maar moeilijk ontsnappen aan strafvervolging door het gerecht. Een analyse van de circulaire van Ganshof toont aan dat artikel 115 van het Belgisch Strafwetboek zeer ruim geïnterpreteerd moest worden. Zo stelde de circulaire van 22 maart 1945 dat het leveren van cement voor schuilplaatsen en vliegvelden gelijkgesteld werd als de levering van 'wapens en munitie'. Verder werden criteria voor vervolging ingesteld, waarbij transformatie van onderneming, winstbejag en uitbreiding om aan de Duitse bestellingen te kunnen voldoen, een grote rol speelden.⁴¹ De circulaire van 9 juli 1945 stelde dat naast de bouw van bunkers en kazernes, ook het plaatsen van elektriciteit en sanitair in militaire installaties moest vervolgd worden.⁴²

De vraag is echter in welke mate er rekening werd gehouden met de instructies van de krijgsauditeur-generaal. Zijn de instructies terug te vinden in de strafdossiers van de onderzochte groep collaborateurs?

Voormalig bakker en schepen uit Heist J. Dhauw had zich tijdens de oorlog omgeschoold tot aannemer. Zijn bedrijf specialiseerde zich in het vervaardigen van camouflagenetten en in het leveren van materiaal aan de *Wehrmacht* zoals koorden, draad, heidekruid en verf. Het geleverde materiaal werd aangewend om versterkingen aan de kust te camoufleren. Daar hij 300 man werk verschaftte, had hij naar eigen zeggen gehandeld om de werkloosheid in Heist tegen te gaan. Vanuit zijn schepenambt zou hij dit verplicht zijn aan de gemeenschap. Hij verklaarde verder dat hij wou beletten dat pro-Duitse personen de bouwwerken zouden leiden en dat hij als schepen dan maar liever zelf de touwtjes in handen nam. De deskundige van het gerecht was er echter van overtuigd dat het Dhauw vooral om de grote inkomsten verbonden aan het produ-

41 D. LUYTEN, *Burgers boven elke verdenking?*, p. 32-34.

42 D. LUYTEN, *Burgers boven elke verdenking?*, p. 85-86.

ceren voor de bezetter te doen was. Er werd volgens de krijgsraad geoordeeld dat er overduidelijk sprake was van economische collaboratie uit winstbejag. Tevens was een mogelijke verplichting om de werken uit te voeren uitgesloten. Zijn omscholing van bakker tot aannemer was hierbij een verzwarend element. Dhauw kreeg in eerste aanleg de doodstraf en een som van 65 miljoen frank werd als retributie tot eigendom van de schatkist verklaard. Een bedrag van 70 miljoen frank moest betaald worden aan de Belgische Staat. In beroep kon hij zijn straf echter herleiden tot 20 jaar dwangarbeid; de andere strafelementen bleven ongewijzigd.⁴³

E. Van Der Cruysse uit Blankenberge was reeds voor de bezetting handelaar in grondstoffen en zette tijdens de oorlog zijn activiteit voort. Hierbij leverde hij voor 52% van zijn zakencijfer aan Duitse firma's of firma's die werkten voor de bezetter. De leveringen bestonden uit rijnzand, cement, keien, betonstukken en andere bouwstoffen waarmee de kustverdediging kon opgetrokken worden. Zo meende de krijgsraad dat het door de leveringen van Van Der Cruysse mogelijk werd om een *Flak*batterij en de batterij *Hindenburg* in Uitkerke uit te bouwen. De door de betichte geleverde betonplaten werden gebruikt voor de bouw van loopgrachten, terwijl betongewelven bunkers overdekten. Daarnaast wees het onderzoek ook uit dat hij vloeren en faiencetegels in bunkers in België en Nederland, en in het *Soldatenheim* te Blankenberge had geplaatst. Als verdediging stelde de betichte dat er geen sprake was van winstbejag, aangezien het zakencijfer vier keer lager lag aan het einde van de bezetting dan voor de oorlog en intussen ook het aantal werklieden gehalveerd was. De opgestreken winst zou net voldoende geweest zijn om zijn gezin te onderhouden. Verder betwistte hij dat het bewezen was dat de geleverde bouwmaterialen gediend zouden hebben voor werken die vielen onder artikel 115 van het Belgisch Strafwetboek. Verschillende opeisingsbrieven moesten ten slotte aantonen dat er sprake zou zijn van morele dwang. De Brugse krijgsraad oordeelde de betichte toch schuldig

43 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Dienst archieven, Sectie incivisme, 964/G /45, uiteenzetting der zaak, deskundig verslag, verhoor, vonnis en arrest in het strafdossier van J. Dhauw, krijgsraad Brugge, 28 juni 1945.

aan economische collaboratie en gaf geen gehoor aan de door de verdediging opgeworpen rechtvaardigingsgrond dat de geleverde bouwmaterialen niet als wapens en munitie kunnen beschouwd worden ‘overwegende dat de woorden wapens en munitie van artikel 115 van het Strafwetboek in den breedsten zin dienen uitgelegd als al datgene wat een oorlogvoerende macht of leger te velde nodig heeft’. Ook was er volgens de krijgsraad wel degelijk sprake van winstbejag en handelen uit vrije wil. Het deskundig onderzoek bracht aan het licht dat er gesjoemeld was met de boekhouding. Naast de elementen aangedragen door dit onderzoek was er nog een brief uit september 1943 gericht aan de Duitse bouwleiding van doorslaggevend belang. Hierdoor werd duidelijk dat de verdachte er alles had aan gedaan om zoveel mogelijk te kunnen leveren aan de bezetter. Het ontbreken van vroegere veroordelingen werd als verzachtende omstandigheid gezien. Van Der Cruysse werd in eerste aanleg veroordeeld tot zeven jaar opsluiting en 2.074.325,4 frank werd als retributie eigendom van de schatkist. Dit bedrag was bekomen door het totaal van de leveringen aan de *Wehrmacht* waarvoor een opeisingsbrief bestond (6.159,6 frank) af te houden van het totale bedrag aan leveringen (2.080.485 frank). De Belgische Staat kreeg 1 miljoen frank schadevergoeding toegewezen.⁴⁴

Uit de strafdossiers van de onderzochte groep bunkerbouwers blijkt duidelijk dat er rekening werd gehouden met de instructies van de krijgsauditeur-generaal. Zowel transformatie van onderneming, winstbejag en uitbreiding van de zaak om aan de Duitse bestellingen te kunnen voldoen, werden altijd en zonder uitzonderingen bestraft. Alle werken met een onroerend militair karakter werden vervolgd. Het ging niet alleen om de bouw van militaire infrastructuur zoals bunkers en veldwerken, maar eveneens over bijvoorbeeld de plaatsing van elektriciteit en sanitair in militaire installaties.

44 BRUSSEL, *Justitiepaleis*, Dienstarchieven, Sectie incivisme, 471/B/45, uiteenzetting der zaak, deskundig verslag, verhoor en vonnis in het strafdossier van E. Van Der Cruysse, krijgsraad Brugge, 22 mei 1945.

In de onderzochte groep lag het aantal doodstraffen op 20%. Dit is opmerkelijk hoog, rekening houdend met het feit dat dit de zwaarste straf was en in Vlaanderen 'slechts' in 4,2% van de gevallen van economische collaboratie voorkwam.⁴⁵ Alle ter dood veroordeelden waren aannemers die zware bunkers hadden gebouwd en hierbij grote winsten hadden opgestreken. Terwijl in Vlaanderen voor de volledige bouwsector in 41,3% van de gevallen in eerste aanleg criminele straffen werden uitgesproken, was dit voor deze onderzochte groep 60%. De reden voor de zware bestraffing moet gezocht worden in de aard van de activiteiten: ze hadden vaak een militair karakter, waardoor ze in principe altijd strafbaar waren. Daarnaast waren de uitgevoerde werken meestal in de openbaarheid gebeurd, zodat de feiten nadien niet konden verloochend worden. Eerder dan dat er sprake was van een kloppijacht op aannemers, moet het hoge aantal vervolgingen verklaard worden door de aard van hun activiteiten.

Zoals eerder aangehaald hadden de wijzigende politieke krachtsverhoudingen een invloed op het vervolgingsbeleid. Onmiddellijk na de bevrijding tot september 1945 lag de strafmaat hoog. Onder druk van de publieke opinie werden de wraakgevoelens toen immers gekanaliseerd via een harde bestraffing door de rechters en parketmagistraten.⁴⁶ In alle onderzochte aannemersprocessen van het jaar 1945 werden zware straffen uitgesproken. In meer dan de helft van de gevallen ging het om criminele straffen.⁴⁷ Hierbij moet wel rekening gehouden worden met het feit dat het gerecht er voor opteerde om de vervolgingen aan te vatten bij de middelgrote ondernemers, die goederen met een militair karakter hadden geleverd.⁴⁸ In deze 'voorbeeldprocessen' werd dan ook streng gestraft, aangezien de feiten quasi onweerlegbaar waren.

Luc Huyse en Steven Dhondt stellen dat vanaf oktober 1945 tot

45 D. LUYTEN, *Burgers boven elke verdenking?*, p. 146.

46 L. HUYSE en S. DHONDT, *Onverwerkt verleden*, p. 249.

47 Een criminele straf is een gevangenisstraf van meer dan vijf jaar, zo ook de doodstraf en levenslange opsluiting.

48 J. GOTOVITCH en C. KESTELOOT (eds.), *Het gewicht van het oorlogsverleden*, p. 81.

juni 1947 de strafmaat een pak lager kwam te liggen, om vervolgens na juli 1947 weer te stijgen. Bij de onderzochte groep aannemers wordt deze these bevestigd. Vanaf eind 1946 werden duidelijk lichtere straffen uitgesproken. De belangrijkste verklaring hiervoor ligt in een soort van 'correctiebeleid' dat eind 1946 - begin 1947 werd gevoerd. Men wenste te streven naar een meer evenwichtige strafmaat en naar de re-integratie van collaborateurs.⁴⁹

Vanwaar deze koerswijziging? De toenmalige regering, bestaande uit een coalitie van socialisten en christendemocraten, was het er over eens dat de collaboratie onmiddellijk na de bevrijding te hard was aangepakt en dat een correctie zich opdroeg. Het automatisch opleggen van hoge straffen zorgde immers voor rechtsongelijkheid en liet geen onderscheid meer toe tussen zware en lichte gevallen van collaboratie.⁵⁰ Verder speelde een economisch motief mee: volle gevangenissen kostten de schatkist immers handenvol geld en deze situatie was niet houdbaar. Ten slotte vreesde men dat het repressiebeleid op de duur schadelijk zou zijn voor het voortbestaan van de nationale eenheid: er zou een soort 'opstandelingenleger' kunnen ontstaan dat België van binnenuit kon bedreigen.⁵¹ De grootste bekommernis was nu de heropbouw van België bewerkstelligen en dat werd bemoeilijkt door van collaborateurs een soort tweederangsburgers te maken. De haat moest wijken voor een gebaar van verzoening.⁵² Met andere woorden: hoe verder in de tijd een zaak voor de krijgsraad verscheen, hoe groter de kans op een mildere bestraffing.

49 L. HUYSE en S. DHONDT, *Onverwerkt verleden*, p. 170.

50 L. HUYSE en S. DHONDT, *Onverwerkt verleden*, p. 249.

51 L. HUYSE en S. DHONDT, *Onverwerkt verleden*, p. 151.

52 Deze uitdrukking komt van CVP-voorzitter De Schrijver (*Parlementaire Handelingen*, Kamer, 26 maart 1947, p. 4).